

РЕЦЕНЗИИ / REVIEWS

Мария МИЦКОВА

(Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“)

**КОГАТО СЛАВЯНСКИЯТ ЕЗИК СТАНА
ЦЪРКОВНОСЛАВЯНСКИ, ИЛИ ЗА РУСКАТА
РАЗНОВИДНОСТ НА ЦЪРКОВНОСЛАВЯНСКИЯ
ЕЗИК В РУСИЯ ОТ ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XVIII В.**

(Таня Нейчева. *Когато славянският език стана църковнославянски.
Разновидностите на църковнославянския език в Русия
през Петровата епоха.*

Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2024. ISBN 978-619-202-957-9.)

Maria MITSKOVA

(Paisii Hilendarski University of Plovdiv)

**WHEN THE SLAVIC LANGUAGE BECAME CHURCH
SLAVONIC. THE RUSSIAN VARIETY
OF THE CHURCH SLAVONIC LANGUAGE IN
RUSSIA IN THE FIRST HALF OF THE 18TH CENTURY**

(Tanya Neycheva. *When the Slavic language became Church Slavonic.
Varieties of the Church Slavonic language in Russia during the era
of Peter the Great.*

Plovdiv: University Press Paisii Hilendarski, 2024. ISBN 978-619-202-957-9.)

„Когато славянският език стана църковнославянски“ е книга, стойността на която се измерва не само с факта, че изследвайки преходната за историята на руския книжовен език първа половина на XVIII век – последния период от функционирането на църковнославянския (цсл.) като книжовен език на руското общество и едновременно с това – първия период от развитието на единния руски книжовен език, е безспорен принос към руската историческа лингвистика. В широкия контекст на прочуванията, свързани с процесите на формиране на съвременните кни-

жовни езици на народите в Slavia Orthodoxa и ролята на цсл. език в техният развой, тя осветлява редица въпроси, отнасящи се до т. нар. „хибридни“, „смесени“ езици, които като изразители на този преход от традиционен към нов тип книжовен език стават фактор в книжовноезиковата реалност.

Посветена на цсл. език в неговите две разновидности – богослужебна („строга“), използвана в богослужебните и библейските текстове, и руска („снижена“), т. е. с по-висока степен на русификация – в текстовете с по-нисък престиж, монографията на Таня Нейчева е първото у нас изчерпателно изследване, което си поставя нелеката задача да докаже тезата, че всяка от тези разновидности е със собствен функционален обхват и притежава някои характерни само за нея формални особености. Високата научна стойност на представения труд се валидира и от обстоятелството, че докато нормите на богослужебната разновидност са фиксирани в граматиките от предходните и последвалите периоди, тези на руската разновидност (наричана още славяноруски език) – такива, каквито са представени в текстовете от първите десетилетия на XVIII в. – не са били предмет на специално изследване досега.

Монографията е организирана в две големи органично свързани цялости. В трите глави на първата част – „Църковнославянският език и неговите разновидности“ (стр. 15 – 96), Т. Нейчева поставя концептуалната рамка на изследването и насочвайки своя поглед към терминологичния апарат, върху чиито основи е изградено то, извежда въпроса за съществуващата в науката нееднозначност на базисните ключови понятия *църковнославянски език*, *разновидност на църковнославянския език*, *славяноруски език*. Като има предвид функциите, които изпълнява цсл. език в определения времеви отрязък (началото на XVIII в.), авторката аргументирано определя своя избор за означаване на структурните варианти в неговата система: за назоваване на строго литургичната функция на църковнославянския – „езика на руското църковно богослужение“, тя се спира на термина **богослужебна разновидност**, а въз основа на неговите по-широки, светски функции като „език на православното руско общество“ – **руска разновидност** на цсл. език (стр. 38). Застъпеното становище, че руската разновидност на цсл. език е формален и функционален, а не като стилистичен вариант на цсл. езикова норма, противопоставен на богослужебната разновидност, която е другият ѝ формален и функционален вариант (стр. 35), напълно основателно подтиква авторката да търси различията между двете разновидности предимно в сферата на граматиката.

Изградената хипотеза за функционалните граници на руската разновидност на цсл. език е дефинирана в умело изграден корпус от текстове. В стремежа си да обхване представители на различни комуникативни сфери, в които би могла евентуално да намери употребата на руската разновидност на цсл. език, Т. Нейчева включва в корпуса специално подбрани произведения и части от произведения от различни жанрове. Този избор не е случаен. Именно двойният фокус на сравнението с високия богослужебен цсл. език и с формиращия се книжовен руски език в последвалия анализ на определени граматични категории от изследваните текстове ще позволи на авторката да определи наличието на отделна норма на руската разновидност на цсл. език и да очертае нейните особености. Ето защо тя изрично подчертава, че анализирания произведения са създадени – написани, преведени или редактирани – от високообразовани църковни и светски дейци на своето време. От особена важност за поставените изследователски задачи е фактът, че по-голямата част от включените в корпуса текстове са печатни издания, т. е. проверени са многократно не само от автора си, но и от редактор/коректор, следователно наличието на системни отклонения от строгата цсл. норма в тях не може да бъде тълкувана като резултат от ниско ниво на образованост, липса на квалификация или невнимание при набора на текста. В тази връзка въз основа на изградения структурен модел на граматичната нормативност на руската разновидност на цсл. език и функционалния ѝ обхват авторката прави основателния извод, че единственото обяснение на подобни отклонения е тяхната допустимост в нормата (стр. 75).

Трите глави от втората част на монографията (стр. 97 – 234) се фокусират върху обширен кръг от въпроси, свързани с някои особености на граматичната норма на руската разновидност на цсл. език. Тук особено ясно прозират безспорните качества на Т. Нейчева на задълбочен изследовател. В съотношението, взаимодействието и сравнението между цсл. език, от една страна, и руския език, от друга, авторката разглежда ключови граматични категории, уместно наречени „възли“ на съпоставката (стр. 95), които ясно очертават границата (функционална и формална) на двете разновидности на цсл. език и разликата им с руския език. Нейните наблюдения върху особеностите в структурата, семантиката и функционирането на категориите *число* (употребата на двойствено число), *род и одушевеност/неодушевеност* (при атрибутивните форми на множествено число) и *падеж* (формите на имената в предикативна функция) открояват онези общи и отличителни черти, които могат да се разглеждат като нормативни.

В изследването всяка една от разглежданите граматични категории е анализирана не само в синхронен план, но и в контекста на историческото ѝ развитие, при което ярко изпъква умението на авторката да полага сложния и разнороден езиков материал върху теоретичната основа на съвременните научни постановки. От една страна, формалното диференциране на руската от богослужебната разновидност на цсл. език, а така също и от руския език чрез сравняването на граматичните им особености, представителни за изследвания синхронен срез, довежда до разкриването на граматичните норми на руската разновидност на цсл. език. От друга страна, именно този подход разкрива функционалните граници на руската разновидност на цсл. език, които се определят от следните комуникативни сфери: конфесионална (с изключение на най-престижните жанрове), конфесионално-светска, светска повествователна и част от научната (предимно текстове, създадени в началото на периода).

Както е известно, цсл. норма не съвпада изцяло със старобългарската, а настъпилите промени са в посока на сближаване с руския език. Таня Нейчева умело си служи с този научен факт, за да разкрие характерните особености на богослужебната (строгата) разновидност на цсл. език, които да използва като диференциални признаци при разграничаването му от руската разновидност. По този начин очертава като свойствени за руската разновидност следните нормативни черти: колебание и непоследователност при употребата на двойствено число; последователни отклонения от нормата на високия цсл. език, при което се наблюдава допълнителното наслагване на значение лице/нелице или одушевеност/неодушевеност в именителен падеж мн. ч.; тенденция на постепенното навлизане на елементи от руския език при предикативните падежи като втори винителен, именителен и творителен.

Особено ценни за онагледяването на разглежданите и анализирани в труда езикови процеси и явления са и петнадесетте приложения (стр. 243 – 397), в които е систематизиран целият експерпиран от текстовия корпус материал, като за всяка разглеждана граматична категория и всеки „възел“ на съпоставка количествените данни са представени в диаграми.

Поставено на солидна теоретична основа, изследването на Таня Нейчева всеобхватно и задълбочено представя сложните процеси по създаването на руската разновидност на цсл. език. В него аргументирано и убедително намират отговор големите въпроси на книжовноезиковото строителство от първите десетилетия на руския XVIII в. – какво е мястото на руската разновидност в общата история на цсл. език; каква е връзката ѝ с традицията; в какво се изразяват новите черти във формален и функционален план и какви са перспективите за следващите етапи (стр. 12). С конкретните данни, новите тези и направените обобщения автор-

ката не само подкрепя хипотезата за нейното функциониране, но и доказва, че в разглеждания период могат да се търсят както корените на формирация се нов руски книжовен език, така и последните следи от функционирането на цсл. език като книжовен – преди затварянето му изключително в рамките на богослужението.

Високите научни качества на монографията „Когато славянският език стана църковнославянски“ без съмнение я дефинират като приносна за съвременната славистика и русистика. Вярвам, че тя очаква своите читатели не само у нас, но и в чужбина, за което би спомогнал и един бъдещ превод на текста на руски език.

Assist. Prof. Maria Mitskova, PhD
Paisii Hilendarski University of Plovdiv
Plovdiv, Bulgaria
e mail: mitzkova@uni-plovdiv.bg
ORCID ID: 0000-0003-4320-2000
SCOPUS Autor ID: 57223119190